

OZBEKISTONNING DAVLATLARARO ALOQALARI VA EKSPORT-IMPORTDA TRANSPORTNING AHAMIYATLI JIHATLARI

Abdugofurov Shohjaxon Muxammadqobul o'g'li

Andijon Davlat Universiteti Tabiiy Fanlar Fakulteti talabasi

Xamraqulova Xusniyora Xamidullo qizi

Tarix Fakulteti talabasi

Anotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining xorijiy davlatlar bilan savdo aloqalarining ahamiyati, tashqi iqtisodiy aloqalarni yaxshilashda dunyodagi yetakchi rivojlangan davlatlar bilan savdo-sotiq va diplomatik aloqalarni faollashtirdagi o'rni ya'ni transport sohasining eksport va importdagi ahamiyati, afzalliklari haqida batafsil yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *transport, temir yo'l, MDH. eksport, import, , tashqi savdo, fan texnika inqilobi, iqtisodiy aloqalar.*

Abstract: *This article describes in detail the importance of trade relations of the Republic of Uzbekistan with foreign countries, the role of trade and diplomatic relations with the world's leading developed countries in improving foreign economic relations, ie the role and advantages of transport in exports and imports.*

Keywords: *transport, railway, CIS. export, import,, foreign trade, science and technology revolution, economic relations.*

Аннотация: *В данной статье подробно описывается значение торговых отношений Республики Узбекистан с зарубежными странами, роль торгово-дипломатических отношений с ведущими развитыми странами мира в совершенствовании внешнеэкономических связей, т.е. роль и преимущества транспорта в экспорте и импорте.*

Ключевые слова: *транспорт, железная дорога, СНГ. экспорт, импорт, внешняя торговля, научно-техническая революция, экономические отношения.*

Kirish. Ma'lumki, har qanday davlat taraqqiyotida asosiy o'rinlardan biri transport sohasidir. O'zbekiston Respublikasi transport imkoniyatlari yaxshi rivojlangan davlatlardan biridir. Suv (daryo), havo, quvur, quruqlik (avtomobil, temir yo'l) kabi transport turlari mavjud. Bu mamlakatlar o'rtasidagi madaniy aloqalarni rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Davlatlararo tashqi savdoni rivojlantirish uchun asosan transport va temir yo'l xizmatlari samarali hisoblanadi.

Sababi, agar davlatlar o'rtasidagi masofa yaqin bo'lsa, avtomobil transportidan, uzoqroq bo'lsa, temir yo'l transportidan foydalangan ma'qul.

2020-yil yakunlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasi 36299,3 million AQSH dollarini tashkil etib, 2019-yilga nisbatan 5451,7 million AQSh dollariga (ya'ni 2019-yilda 41751,0 million dollarga) ko'pdir. yoki 13,1 foizga, MDH davlatlari bilan tashqi savdo aylanmasi 2 foizga kamaydi.

Asosiy qism. Eksport. 2020-yil yakuniga ko'ra, O'zbekiston eksportchilari soni 6109 nafarni tashkil etib, ular tomonidan 9323,3 million dollarlik mahsulot va mahsulotlar eksport qilindi. Bu ko'rsatkich 2019-yilga nisbatan 25,7 foizga kamdir. Birgina 2020-yil dekabr oyida

eksport hajmi 930,4 million AQSh dollarini tashkil etdi, bu 2019-yilning dekabriga nisbatan 673,5 million dollarga kam.

Import. 2020-yilda import hajmi 21 171,5 million AQSH dollarini tashkil etib, 2019-yilga nisbatan 87,2 foizga ko'p import qilinmoqda. Eng ko'p import qilinadigan tovarlar transport uskunalari (37,6 foiz), sanoat tovarlari - 16,9 foiz, kimyo va shunga o'xshash mahsulotlar - 13,7 foizni tashkil etadi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2019-yilga borib O'zbekistonning MDH davlatlari bilan tashqi savdosi avvalgi yillarga nisbatan ancha yuqori bo'ladi.

Buning asosiy sabablaridan biri transport tizimining takomillashgani va boshqa davlatlar bilan tashqi savdoning foiz nisbatidadir. , Tojikiston 5,3%, Turkmaniston 2,3%, Ukraina 1,9% va eng kam eksport Belarus 0,8%, Ozarbayjon 0,8% va Moldova 0,1%. boshqa xorijiy davlatlar va MDH mamlakatlari bilan import foizlari quyida ifodalangan. Rossiya 50,3%, Qozog'iston 23,6%, Turkmaniston 5,0%, Belarus 3,5%, Ukraina 3,2%, Tojikiston 1,9%, Qirg'iziston 1,8%, Ozarbayjon 0,3% import qiladi.

Ushbu eksport va import mahsulotlarining asosiy qismi quyidagi transport vositalari orqali amalga oshirildi.

Quvur transporti. 650,6 million dollar.

Havo transporti b. 527,1 million dollar.

Temir yo'l transporti. \$511,0 mln.

Avtomobil transporti. 23,2 million dollar. Transport turlarining ulushi sifatida.

O'zbekistonda shunday qulay iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlar hamma uchun mavjud.

Aholi zich joylashgan qo'shni hududlarda (Farg'ona vodiysi, Zarafshon, Quyi Amudaryo, Surxondaryo viloyati) hozirda qo'shma korxonalaridan tortib, turli ixtisoslikdagi ko'plab respublikalararo hududiy ishlab chiqarish majmualari tashkil etilgan. erkin iqtisodiy zonalar tashkil etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Markaziy Osiyodagi transchegaraviy daryolar yo'l muammolarini hal etish esa respublikaning mikrogeografik joylashuvini yanada qulaylashtiradi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar transport tizimlarida bir yoki ikki transport turi rivojlangan bo'lib, boshqalar esa juda qoloq. Bu mamlakatlarda temir yo'li tarmoqlarining izi turlicha, bu esa yuk va yo'llovchi tashishni qimmatlashtiradi, rayonlararo iqtisodiy aloqalarni rivojlanishiga to'sqinlik qiladi va umuman xo'jalik taraqqiyotini sekinlashtiradi. Quyida tashqi iqtisodiy aloqalarning eksport va import tarkibi keltirib o'tilgan.

1-jadval

Eksport tarkibi

	2016	2017	2018	2019
Paxta tolasi	5,3	3,8	1,6	1,6
Oziq-ovqat	5,7	7,0	7,8	8,8
Meva-sabzavotlar	4,6	5,1	6,3	6,9
Kimyo mahsulotlari va	7,0	7,0	6,5	5,0

ulardan foydalaniladigan buyumlar.				
Energiya manbaalari va neft mahsulotlari	14,2	12,8	19,1	14,5
Qora metallar	1,3	1,2	2,3	1,7
Rangli metallar	4,6	6,1	6,1	5,4
Mashina va uskunalar	1,8	2,8	1,5	2,4
To'qimachilik va tikuvchilik buyumlari	7,6	9,0	9,3	9,3
Oltin	23,2	26,0	20,8	28,2
Xizmatlar	25,2	19,7	21,9	19,7
Boshqalar	3,5	4,6	3,1	3,3
Import tarkibi				
	2016	2017	2018	2019
Oziq-ovqat	11,9	9,1	8,1	7,8
Kimyo mahsulotlari va ulardan foydalaniladigan buyumlar.	17,5	15,3	13,0	13,2
Energiya manbaalari va neft mahsulotlari	4,9	5,3	4,5	3,9
Qora metallar	6,7	8,1	8,1	7,6
Rangli metallar	0,9	1,0	1,0	1,1
Mashina va uskunalar	41,3	36,1	43,0	43,8
Xizmatlar	6,7	9,7	7,8	6,8
Boshqalar	10,2	11,0	11,2	12,7

Shunday qilib, 40 yil ichida dunyo savdo xajmi 10 barobar o'sdi. Dunyo savdo aylanmasining eng muhim jihati geografik mehnat taqsimoti va ilmiy-texnika taraqqiyoti ta'sirida tovarlar tarkibida yo'z bergan o'zgarishlar bo'ldi. Ya'ni yoqilg'i, xom ashyo, oziq-ovqat mahsulotlarining salmog'i kamayib, fantalab ishlab chiqarish tarmoqlari mahsulotlarining salmog'i ortib borishi yuz bermoqda.

Bu o'zgarishlar G'arbning iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarini rivojlanayotgan mamlakatlardan xom ashyo import qilish qaramligini keskin kamayishi bilan bog'liq holda

kechdi. O'zbekiston esa ushbu rivojlangan davlatlar bilan mustahkam savo va iqtisodiy aloqalarni o'rnatdi.

Dunyoning ko'pgina davlatlari uchun xalqaro tovar ayriboshlash tashqi iqtisodiy aloqalarning asosiy shakli bo'lib qolmoqda. Xalqaro mehnat taqsimotiga tortilish darajasi ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanish darajasiga bog'liq bo'ladi. Shu tufayli sanoati rivojlangan mamlakatlar xalqaro tovar ayriboshlashda yuqori texnologik mahsulotlar (mashinalar, elektron jixozlar, farmatsevtika va kimyo mahsulotlari) yetkazib berishga ixtisoslashgan holda yetakchi o'rinlarni eg'allashadi

Fan va texnika taraqqiyoti davlatlararo aloqalarni rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Ya'ni aloqalarni yangi qirralarini ochib beradi. Fan-texnika taraqqiyoti shuni ko'rsatdiki, hozirgi kunda eng qulay va eng arzon aloqa vositalari qatoriga transport ham kiradi. Hozirgi kunda transport raqobatdoshlari bilan tengma-teng raqobatlashib jaxon iqtisodiy aloqalarida o'z o'rnini eg'allab kelmoqda

Qisqa tarixiy davrda O'zbekiston xalqaro savdo-iqtisodiy sub'ekt bo'lib, o'zaro munosabatlarga kirishish, milliy iqtisodiyot tuzilmasini takomillashtirish, sanoatni rivojlantirish, oziq-ovqat, energetika va transport xavfsizligini ta'minlash kabi murakkab vazifalarni bosqichma-bosqich va muvaffaqiyatli hal etib kelmoqda. mamlakat. Transport tizimini rivojlantirishda ham salmoqli natijalarga erishildi. Ulardan eng muhimi respublika temir yo'l transporti tizimlarining yaxlitligiga erishilganligidir. O'zbekiston hududi shimoli-g'arbdan janubi-sharqgacha yuzlab kilometrlarga cho'zilgan bo'lib, davlat chegaralari tog' tizmalari va keng tizmalar bilan ajralib turadi. U cho'llardan o'tganligini hisobga olsak, bu masala dolzarb strategik masala ekanligiga ishonchimiz komil. Transport tizimidagi keng ko'lamli ishlar mamlakatimiz tashqi iqtisodiy aloqalarini yanada rivojlantirish borasidagi sa'y-harakatlarning uzviy qismidir. dunyoning 140 tasi qo'shni davlatlar bilan tashqi iqtisodiy aloqalarni o'rnatish O'zbekiston Respublikasining eng muhim savdo hamkorlaridan biri. Bular qatoriga Rossiya Federatsiyasi, Xitoy, Qozog'iston, Koreya Respublikasi, Turkiya va Yevropa davlatlari kiradi. Transport tizimining rivojlanishi respublika tashqi iqtisodiy faoliyatini yangi geografik yo'nalishlarda kengaytirish imkonini beradi.

Hududlarning sanoat ishlab chiqarish va eksport salohiyatini yuksaltirish, milliy iqtisodiyotimizga xorijiy sarmoyalarni yanada kengroq jalb etish maqsadida respublika hukumati tashabbusi bilan keyingi yillarda mamlakatimizda bir qator yangi transport yo'nalishlari barpo etildi.

Qo'shni davlatlar - Rossiya Federatsiyasi, Afg'oniston, Eron va Kavkaz bilan solishtirganda O'zbekistonning mezo-iqtisodiy geografik o'rni (qo'shni viloyatlarga nisbatan) o'rtacha qulayligi bilan ajralib turadi. Xar bir jamiyat ishlab chiqaruvchi kuchlarini avvalo xalq xo'jaligining yetakchi tarmog'i bo'lgan sanoatni samarali hududiy tashkil qilishga katta e'tibor beradi. Chunki sanoat xalq xo'jaligining barcha tarmoqlari uchun moddiy texnika vositalarini to'xtovsiz ishlab chiqarish manbai sifatida xar qanday hududning iqtisodiy imkoniyati, butun ijtimoiy ishlab chiqarishning texnikaviy darajasini, moddiy va mehnat resurslaridan foydalanishning holatini belgilab beradi.

Sanoatni rivojlantirish va uni hududiy tashkil qilishda xilma-xil sharoitlar, omillar qatnashadi. Ularni asosan ikki guruhga bo'lish mumkin: 1) iqtisodiy- geografik omillar 2) tabiiy-geografik omillardir. Iqtisodiy-geografik omillarga mehnat resurslari bilan taminlanganlik holati va ularning

xususiyatlari, ishlab chiqarishni ijtimoiy tashkil qilish shakllari, energetika, transport sharoitlari, ishlab chiqarishning ijtimoiy shakllari, ishlab chiqarishning moddiy texnika bazasi, FTT darajasi kabilar kirsar, tabiiy-geografik omillarga esa tabiiy sharoit (relef, iqlim kabilar) xususiyatlari, tabiiy resurslar (meneral va suv resurslari) bilan ta'minlanganlik darajasi kiradi. Mamlakatimizni ham sanoatni rivojlantirishda transport sohasiga qaratayotgan ahamiyati ham oshib bormoqda.

O'zbekistonning Mezoda iqtisodiy geografik o'rnini bunday baholashga sabab, bir tomondan, Kavkaz respublikalari, xususan, Rossiya Federatsiyasi bilan. asosan zamonaviy transport vositalari bilan samarali bog'langan va bu mamlakatlar bilan an'anaviy ravishda yaqin ko'p tomonlama aloqalarni saqlab kelmoqda. Jahon mamlakatlari o'rtasidagi eksport-import aloqalari Hajmi bo'yicha Rossiya yetakchilik qilmoqda dalildir. Boshqa tomondan, u janubda va O'zbekistonda joylashgan Mezoiqtisodiy geografik guruh mamlakatlari guruhiga kiruvchi Afg'oniston, Eron o'tgan tarixiy davrlar davomida respublikamiz bilan birga bo'lgan. ijtimoiy aloqalarning keng doirasi mavjud bo'lsa-da, hozirda bunday aloqalar uchun texnik va siyosiy asos mavjud qiyinchiliklar xalaqit bermoqda.

Davlatlararo iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlar samaraliroq natijalarga erishish uchun dunyoning uzoqroq mamlakatlari, boshqacha aytganda, makro-makonliklar bilan bog'lanish zarur. Ammo dunyoning qolgan mamlakatlari bilan iqtisodiy aloqalar nuqtai nazaridan u materikda mamlakatlarning qirg'oqbo'yi davlatlari uchun bir qator kamchiliklari bor. qatlamlarga duch keladi. O'zbekiston yaqin dengizlarga chiqishi uchun makroiqtisodiy, chunki u kamida ikki davlat hududini kesib o'tishi kerak bo'lgan dunyodagi kam sonli davlatlardan biri.

geografik joylashuvi (dunyoning qolgan qismiga nisbatan). Mustaqillik yillarida O'zbekiston turli yo'nalishlarda dunyo tomonidan tan olinib, okeanni bog'lovchi xalqaro yo'l loyihalarida faol ishtirok etayotgani bu vaziyatni biroz yengillashtirmoqda.

Xulosa. Ushbu maqoladan shunday xulosa qilish mumkinki, butun tarmoqni xoh ijtimoiy xoh iqtisodiy sohani transportsiz tasavvur etib bo'lmaydi, chunki davlatni boshqa davlatlar bilan bog'lovchi asosiy magistral transport bo'lib, uning rivojlanishi davlatning sezilarli iqtisodiy o'sishini ta'minlaydi. Ko'plab davlatlar o'zining iqtisodiyotini rivojlantirishda asosan samarali aloqa vositasi bo'lgan transport tarmog'idan foydalanishadi. Bunga asosiy sabablardan biri uning qulayligi va davlatlar o'rtasidagi aloqalarni olib borishda arzon va ishonchliligi qo'l keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Salimov X. Jahon mamlakatlari iqtisodiy geografiyasini o'rganish metodikasi. – T.: 1993.
- 2.Современные США: Энциклопедический справочник. –М.: Политиздат, 1998.
- 3.Soliyev A.S. va boshqalar. Mintaqaviy iqtisodiyot. o'quv qo'llanma/mas'ul muharrir Z.Ahmadjonova. -T.: Universitet, 2003
- 4"Узбекистон Миллий Энциклопедяси" Давлат илмий нашриёти.
- 5.Zamonaviy dunyoda ilm-fan va madaniyatning o'rne. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi.